

zy. Myslím, že je to škoda. Editoři si místo toho postěžovali, že jednotliví autoři nerespektovali jejich pokyny a svými příspěvky nenaplnovali tezi, že „v moderních pluralistických společnostech bychom měli studovat nenáboženství jako ideologicky nezávislý a soběstačný fenomén“ (s. 312), nikoli jen jako komplement k různým náboženským tradicím/mocenským strukturám. Potíž je v tom, že nic takového ve většině zemí střední a východní Evropy dnes neplatí, a i tam, kde počet nevěřících dávno překročil počet věřících – jako třeba v České republice –, náboženství a církve (možná spíš to, co je jim připisováno) hrají důležitou úlohu negativního identifikátoru.

Kniha se nevyhnula několika nešťastným formálním lapsům, počínaje už tím, že hned zkraje a „na očích“ umístěné biografické medailony příspěvateľů nerespektují abecední, ani žádný jiný pořádek (s. vii–xiii), až po nejednotnou nebo problematickou terminologii.

Editoři zjevně rozumně rezignovali na jednoznačné vymezení základních pojmů, nicméně jenom pozorný čtenář pochopí, že *Austrian-Hungarian*, *Austro-Hungarian* a *Hungarian-Austrian* je pořád ta samá monarchie ve stejné době. Co je horšího, termín *Evangelical* v současné angličtině jednoznačně znamená evangelikální, nikoli evangelický (zde by bylo třeba použít *Protestant*), čímž se text na mnoha místech stává pro čtenáře mimo středoevropský kulturní okruh velmi zavádějícím. Obdobně nevhodně užitý termín *Greek Catholic* (namísto *Eastern[-rite] Catholic* nebo *Uniate*) sice nejspíš nepovede k chybnému významu, nemusí však být srozumitelný.

Volné myšlení a ateismus ve střední a východní Evropě je průkopnickou, široce pojatou a faktograficky bohatou knihou. Nelze se proto tak úplně divit, že není dokonalá. Chápeme-li ji však jako vstup do terénu a pozvání k širším vzájemným diskusím, jde jistě o krok správným směrem.

Ždeněk R. Nešpor (Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha)

Jaroslav Horáček – Ivana Rozkovcová. Podještědský lidový oděv v proměnách času. Publikace k 50. výročí souboru Horačky. Český Dub: Folklorní soubor Horačky, z. s., 2022. 618 s. ISBN 978-80-270-6454-0

V posledním desetiletí jsme svědky zvýšeného zájmu o lidový oděv, a to nejen mezi odbornými pracov-

níky muzeí, ale též mezi nadšenci z řad členů folklorních souborů. Výsledkem jejich snažení bývají často

kopie lidového oděvu uloženého ve sbírkových fondech či jeho rekonstrukce v těch případech, kde se žádný hmotný doklad již nedochoval. Méně časté je vydání obsáhlé publikace, která by takové snažení sumarizovala a přehledným způsobem zprostředkovávala široké veřejnosti. A právě takovým shrnutím je kniha *Podještědský oděv v proměnách času*, v níž se členové souboru Horačky vyznávají ze své lásky k regionu, jeho kultuře, a především lidovému oděvu. Autorka Ivana Rozkocová, dlouholetá umělecká vedoucí souboru Horačky, v knize zúročila své celoživotní zkušenosti s hledáním a zkoumáním dokladů o lidové kultuře v Podještědí a jejím ožívání ve formě komponovaných scénických pořadů. Historik Jaroslav Horáček zase prostřednictvím průzkumu pozůstalostních spisů zařadil mužský a ženský oděv do odpovídajícího sociálního a majetkového kontextu.

Ve srovnání s podobně koncipovanými publikacemi o lidovém oděvu se kniha může pochlubit naprosto výjimečnou vizuální koncepcí a grafickým řešením z dílny Petra a Aleny Pivoňkových. Základ knihy tvoří velkoformátové, scénicky pojeté fotografie skupin i jednotlivců prezentujících bohatství lidového oděvu v průběhu výročního a rodinného zvykosloví, církevních svátků i nejrůznějších pracovních činností. Z fotografií je patrný obrovský entuziasmus fotografa i aktérů ze souboru Horačky, kteří se snaží

vdechnout život dávno zmizelým situacím i zašlé podobě lidového oděvu v Podještědí v průběhu 19. století. Co na tom, že některé scénky působí naivně až prkenně, celek vyznívá moderně s potenciálem oslovit současného čtenáře, k čemuž přispívá řada neformálně pojatých snímků i vtipné nářeční glosy v komiksových „bublinách“.

Pro zájemce o lidový oděv je ovšem zdaleka nejdůležitější dokumentace originálních kusů oděvních součástí mužského i ženského šatníku, oděvních doplňků a šperků. Podklady sbírali autoři v depozitářích regionálních muzeí i v soukromých sbírkách, takže kniha s největší pravděpodobností obsahuje maximum materiálu, který je dnes k dispozici. Valnou většinu originálů tvoří ženské oděvní součásti, zachycující několik vývojových fází lidového oděvu v Podještědí. Starší fázi, zasahující závěr 18. a první polovinu 19. století, reprezentují ženské kabátky s širokými, hustě skládaným šúsky, doplněné šněrovačkou s puntkem, sukní, zástěrou a pokrývkou hlavy. Oděvy jsou prezentovány na řadě samostatných fotografií i v „komiksech“ seznamujících se způsobem vrstvení oděvních součástí při oblékání. Stejným způsobem je pojata i mladší fáze, charakterizovaná nošením ženského špenzru a sukně ušitých většinou z jednoho a téhož materiálu. Zajímavou vsuvkou je i ukázka městem inspirovaných venkovských oděvů ze závěru 19. století. Nechybí ani ukázky

oděvních doplňků, obuvi, šperků, několika typů účesů a obřadních i běžných úprav a pokrývek hlavy. Budoucí badatelé by jistě přivítali úplný soupis sbírkových předmětů a jejich lokací, který v knize bohužel chybí. Čtenář je tak odkázán na popisky, které jsou jediným vodítkem při odlišení originálů, replik a rekonstrukcí lidového oděvu, které jsou prezentovány všechny současně. Problematická je tato skutečnost především u mužského oděvu, který se v originále téměř nedochoval, takže většina prezentovaných předmětů připadá na vrub právě rekonstrukcím.

Podrobnosti o hledání vzorů a způsobu realizace oděvních rekonstrukcí bohužel kniha neobsahuje, což je velká škoda, protože bychom se mohli lépe seznámit s jejich průběhem. Takto se můžeme jen domnívat, že zdrojem jsou především popisy lidového oděvu z pera místních badatelů a intelektuálů. Prvenství patří bezesporu Karolině Světlé (1830–1899), která do Podještědí situovala většinu svých literárních prací s vesnickou tematikou. Vyčerpávající přehled autorů a jejich prací je ostatně zařazen v úvodu publikace a výběr z jejich textů průběžně glosuje jednotlivé kapitoly publikace. Dovídáme se z nich důležité informace o skladbě oděvu, materiálech a barevnosti, co však většinou chybí, je popis konstrukcí a stříhů oděvních součástí. Ty lze v jisté míře čerpat z ikonografických pramenů, kterých je však v regionu

žalostně málo. V publikaci je hojně citován především karton s průvodem obyvatel českodubského panství při korunovační slavnosti roku 1836. Chybí však zevrubnější rozbor, který by čtenářům prozradil, že zatímco ženy a dívky jsou oblečeny v oděvním kompletu z posledních desetiletí 18. století, většina mužů již obléká soudobý oděvní komplet z počátku 19. století. Ten se vyznačuje zvýšeným pasem dlouhých černých i krátkých žlutých kalhot, zkrácenou vestou a stejně tak i zkráceným kabátkem „špenzrem“. Nic z toho však v rekonstrukcích mužského oděvu souboru Horačky nenacházíme. Namísto toho si muži oblékají soudobé „ledrhosen“ a rekonstrukce košile, vesty a kamizoly, v nichž se nevhodně prolínají stříhové detaily oděvů z konce 18. století (výrazně zkosené okraje přednic, lemované knoflíky a dírkami, patky kapes, varhánky v zádoových švech) s materiály obvyklými v druhé polovině 19. století (hedvábný damašek, potištěný kartoun a další). Jistou naději však skýtají práce nadšeného badatele Pavla Šrytra, profesí zlatníka a rodinnou tradicí krejčího z Proseče pod Ještědem. Jeho rekonstrukce krátkých mužských kalhot, špenzru, selského kabátu a límcového pláště patří mezi kvalitní a poučené krejčovské práce. Stejně přesvědčivý je soubor kopií venkovských šperků, mezi nimiž především mužské náušnice patří ke skutečným objevům.

Starší podobu lidového oděvu se autoři pokouší nastínit též za pomo-

ci historických pramenů, především pozůstalostních soupisů majetku zemřelých osob z 50. let 19. století. Obsáhlejší i skromnější soupisy oděvů, publikované v textu formou pramenné citace, dávají nahlédnout do domácností bohatých i chudých obyvatel regionu. Škoda jen, že práce neobsahuje kvantitativní rozbor pramene, z něhož bychom se dozvěděli více o zastoupení jednotlivých typů oděvních součástí, jejich četnosti i materiálové skladbě, z nichž bychom mohli usuzovat na obecnější trendy ve vývoji lidového oděvu. Jako problematické vnímám i překlady původně německých textů do spisovné češtiny. Zdánlivě lepší čtenářská srozumitelnost, kterou by zajisté vyřešil překlad v příloze, je výrazně na úkor výpovědní hodnoty pramene. Nejen, že se z něj vytrácejí dobové oděvní termíny, rozlišující často mezi jednotlivými typy stři-

hových konstrukcí, ale navíc může dojít i ke zjevným překladatelským omylům, když vatovaná sukně „Wattierenrok“ je přeložena jako vlněná sukně, a místo zástěra je používán termín „předsukník“.

Vizuálně přitažlivá publikace má potenciál nadchnout nejen příznivce folkloru, ale i širokou veřejnost, pro niž se může stát pozitivní inspirací pro hlubší zájem o lidovou kulturu v Podještědí. Rozsah a množství publikovaných informací předurčuje publikaci k tomu, aby se do ní vraceli hledat inspiraci a radu zájemci o pořízení nových krojů. V případě ženského oděvu má publikace skutečně potenciál tyto otázky zodpovědět. V případě mužského oděvu a především jeho starší vývojové fáze je nutné na tématu ještě pracovat a v brzké budoucnosti nabídnout čtenářům hodnověrnější informace.

Martin Šimša (Národní ústav lidové kultury, Strážnice)